

FIGYELŐ

EMLÉKEZÉS MÁDAI LAJOSRA 2012 – halála 20. évfordulója

Mádai Lajos élete alig 20 éves korától a Központi Statisztikai Hivatal épületében – két nappal 75. születésnapja előtt – bekövetkezett hirtelen haláláig (1992), több mint fél évszázadon át szinte megszakítás nélkül a statisztika szolgálatában állt. A magyarországi statisztika nagyjai közül alig akad, akinek életét ilyen hosszú időn át betöltötte volna a statisztikai munka. Néhányan 60. életévüket sem érték el, a 75 évnél tovább éltek pedig többnyire más területen is kiemelkedőt alkottak, és nevüket nemcsak a statisztika-történet őrzi, vagy életük utolsó szakaszában megszűntek a statisztikával foglalkozni.

A magyar statisztika jelentős képviselői nagyobb részben a mai Szlovákia területéhez tartozó „felvidéki” részekről (főleg a Szepességből és Pozsonyból) származtak, jó néhányan a Romániához került, esetleg a délvidéki területekről érkeztek, számosan dunántúli és pest-budai születésűek. Nem sokan képviselték a mai határok közötti ország területének alföldi vagy északi részeit. Anyakönyvi adatai szerint Mádai Lajos Budapesten született 1917-ben, de egész gyermek- és ifjúkora, iskolái Miskolcra kötődtek, ahol szülei laktak.

Sokgyermekes iparoscsaládból származott, tudományos elmélyülésre hajló és a szakirodalomban is tevékeny édesapja városi tanácsosként főleg szociális kérdésekkel foglalkozott, kárpátaljai születésű, rendkívül agilis édesanyja egyebek között szervezte a falusi legények és lányok énekes-táncos csoportjait, egyesületi szervezetbe fogta össze az ország görög katolikus asszonyait, istápolta a szegény sorsú bányászgyerekeket stb. Ilyen szülői háttérből örökölt lelki alkatú fiukat is nagyfokú affinitás jellemezte a társadalmi kérdések iránt. Ezt az alaphajlamot erősítették nyolc éven át a Fráter György katolikus gimnáziumi évek, majd a Sáros megyei Eperjesről Trianon után Miskolcra telepített evangélikus jogakadémiai tanulmányok. A Pozsonyból Pécsre telepített egyetem jogi karán szerzett államtudományi doktorátust, „summa cum laude” eredménnyel.

Már joghallgató korában többször szerepel előadásokkal a főiskola tudományos ülésein, és 1938-ban pályadíjat nyer tudományos dolgozata, amely a csecsemő- és gyermekhalandóság, a foglalkozási és társadalmi rétegződés, valamint a földbirtokmegosztás összefüggéseit vizsgálja a statisztikai adatok tükrében. Schneller Károly akadémiai professzor és a tanulmány sikerének hatására Mádai Lajos a statisztika tudományos művelését választja élethivatásául. Erre céltudatosan készül, többek között külföldi tapasztalatszerzéssel is. Münchenben, a Bajor Statisztikai Hivatalban kezd dolgozni, de a háború kitörése miatt hazatér, és 1939. szeptemberben már a Központi Statisztikai Hivatal szolgálatában áll.

A Hivatal vezetése a hagyományoknak megfelelően különböző részlegekre helyezi – így többek között a második világháború utáni, Csehszlovákiával kapcsolatos béke-előkészítés ügyeivel foglalkozó területre, a nemzetközi, népesedési, majd az árstatisztikai osztályra, a szociális osztályon belül az igazságügyi csoportba –, hogy ne egyoldalú szakstatisztikussá válják. Annál is inkább, mert a sokágú elméleti és gyakorlati jártasságról – szigorú feltételeket támasztó, az iskolai végzettségnek és a beosztásnak megfelelő szintű – statisztikai szakvizsgán is számot kell adni.

Munkába lépése után nyomban recenziókkal jelentkezik a szakirodalomban, a *Magyar Statisztikai Szemlén*, illetve a *Közgazdasági Szemlén* kívül nagyjából a Magyar Statisztikai Társaság francia nyelvű – de olykor német, angol és olasz nyelvű írásokat is közreadó – *Journaljában* (*Journal de la Société Hongroise de Statistique*). Önálló tanulmányai 1945-től jelennek meg a demokrácia alapintézményeiről, a párizsi békeszerződésről, a szomszédos országok népességi, gazdasági és lakásviszonyairól. Politikai és nemzetközi érdeklődése még jobban kibontakozik a hazai, ausztriai és csehszlovákiai nemzetgyűlési választások eredményeiről és a választási statisztika kérdéseiről írt cikkeiben. A nálunk alig művelt politikai választási statisztika megalapozására törekszik, és már egyetemi magántanári habilitációra készül ebből az új hazai statisztikai szakágazatból. Ám a Hivatal, amelynek élére 1948 ősztől új, kommunista vezetők kerültek – az elnök Pikler (később: Péter) György lett –, már nem engedi a Csehszlovákiába kapott ösztöndíjas tanulmányútra. A túlnyomórészt egyetemi végzettségű alkalmazottakat érintő osztályharcos politikai tisztogatási műveletek során 1950 januárjában Máday Lajost is elbocsátják a Központi Statisztikai Hivatalból.

Az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetében kapott beosztást tudományos kutatóként, de a következő évtől már az Igazságügyi Minisztériumban a decentralizált országos statisztikai szervezet vezetője. Ám a bírósági statisztika eredményeit csak hivatalos, belső használatra elemezhetette, és számszerű adatok nélkül írhatott néhány szaklapban a bűnügyi statisztika módszertani kérdéseiről és külföldi eredményeiről. Amikor azonban a politikai változások lehetővé tették, több mint 200 oldalas kötetben, új előszóval kiadja, és a szélesebb nyilvánosság számára is hozzáférhetővé teszi a bírósági statisztika hosszú időn át „szolgálati titokként” őrzött 1951–55. évi adatait.

A jogászai felkészültséget kívánó igazságügyi statisztikai munkát 1958-tól az egészségügyi statisztikai munkával kellett felcserélnie: a Fővárosi Tanács Egészségügyi Főosztályán a statisztikai szervezet – gyakorta orvosi képzettséget (is) igénylő – vezetője lett. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) ösztöndíjával a brüsszeli egyetemen továbbképzésben vesz részt, Magyarországról az elsők között oklevelet szerez, és 1965-től a WHO statisztikai és demográfiai szakértője. Cikkei tájékoztatnak többek között az orvosellátottságról és a betegellátás munkaerő-szükségletéről, s ezzel összefüggésben az orvosok számáról, kormegoszlásáról, szakképzettségéről, majd a szakorvosi rendelőintézetek betegforgalmáról, az egyes kórházi osztályokra sürgősséggel fölvetett betegek adatairól, a lakosság egészségi állapotáról és egészségügyi ellátottságáról stb.

A minisztériumi és a tanácsi igazgatási szervezetek tevékenységének sok aprómunkával járó felmérése és elemzése után 1968-tól – az Országos Közegészségügyi Intézet keretei között a statisztikai és biometriai osztály élén – jó lehetősége nyílik elmélyültebb tudományos munkára. Kutatásainak és publikációinak a köre is kiszélesedik. Az Intézetben az orvos- és más szakmabeli kutatóknak nyújtott statisztikai módszertani segítségén kívül önálló kutatásokat is folytathatott a legkülönbözőbb témákban.

Számba veszi a fővárosi VIII. kerület szanálási övezetének morbiditási és demográfiai viszonyait, országos és európai méretekben elemzi a halandóság alakulására ható tényezőket. A közismerten túlzott hazai gyógyszerfogyasztás jelenségeinek vizsgálata során kimutatja többek között a nyugtatók és altatók földrajzilag eltérő fogyasztásának gyakoriságát az országban. Feltárja a körzeti orvosok gyógyszerrendeléseinek törvényszerűségeit, az iparosodás hatását vidéki városaink település-egészségügyi viszonyainak javulására stb. Globális méretűvé válik a kutatás horizontja, mikor a világ különböző régióiban mutatja be az urbanizáció trendjeit.

Mind gyakrabban fordul egy-egy kérdés *történeti előzményeinek* vizsgálata felé, mert tudja, hogy a jelenségek jobb megértéséhez történetük ismerete is szükséges. Várostarténeti tanulmányában a település-higiénés viszonyokat mutatja be Pest, Buda és Óbuda 1873. évi egyesítése idején. Orvostörténeti szempontból is jelentős (angol nyelven is megjelent) dolgozatában azt bizonyítja, milyen szerepe volt a statisztika tudományának és módszereinek abban, hogy Semmelweis Ignác felfedezte a gyermekágyi láz okát. Általában Mádai tanulmányai között mind több a statisztikatörténeti vonatkozású. Rendszeres résztvevője és 1969-től egyik leggyakoribb előadója a legkülönbözőbb témákkal korábban a Közgazdasági Társaságon belüli Statisztikai Szakosztály statisztikatörténeti csoportja által 1963-tól évenkénti rendszerességgel megtartott vándorüléseknél.

A múltba nyúlt vissza kandidátusi dolgozatában is, melynek megvédésére csak nyugdíjas korában, 1983-ban került sor. A Népeségtudományi Kutató Intézet kiadásában külön kötetben is megjelent 75 oldalas munkájában az 1872–73. évi utolsó nagy kolerajárvány demográfiai képét vázolja fel Európában és az Egyesült Államokban. Szellemi tevékenysége 1978. évi nyugdíjba vonulása után sem lanyhult, inkább változatosabbá vált, több területre is kiterjedt. Demográfiai és más statisztikai, tudománytörténeti témákon kívül újságcikkekben állít emléket szociális elkötelezettségű szülei szakirodalmi és közösségi érdekű tevékenységének. Várostarténeti írásaiban megemlékezik a miskolci minorita templom és gimnázium két és fél évszázadáról. Az ebből az alkalomból szervezett nagy iskolatalálkozóra megjelent kiadványban bemutatja a tanárok oktató-nevelő munkáját, a tanulók számának alakulását, szociális viszonyait és kulturális életét.

Mádai Lajos életművében publikációs munkássága mellett kiemelkedő hely illeti meg oktatói és tudományos előadói tevékenységét. Élőszóban talán még hatásosabban, bizonyos szuggesztív erővel tudta kifejteni előre soha le nem írt mondandóját. Az 1949-ben megszüntetett egri érseki jogakadémián három éven át tartott speciálkollégiumokat a matematikai statisztika, demográfia és a politikai statisztika köréből. 1950–63 között a budapesti tudományegyetem állam- és jogtudományi karán az igazságügyi statisztika előadója, és a kriminálstatisztika területéről tart különböző speciálkollégiumokat. 1963-tól viszont már a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Társadalom-orvostani Intézetében oktatja a statisztikát adjunktusként. Mindezeket túl meghívott vendégelőadóként 1954-től közel negyedszázadon át részt vesz a pécsi és a debreceni egyetem jogi karának, 1968-tól pedig a debreceni és a szegedi orvostudományi egyetem oktató munkájában is. Több évtizedes egyetemi oktatói tevékenységének elismeréseképpen 1985-től címzetes egyetemi docens, 1990-től pedig címzetes egyetemi tanára az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának. Az egyetemeken kívül több országos szintű intézményben (Bírói és Ügyészi Akadémia, Orvostovábbképző Intézet) oktatta a statisztika módszertanát.

Ezen túlmenően közel kilencvenre tehető azoknak az előadásoknak a száma, melyeket különböző tudományos intézményekben, egyesületekben tartott, közülük több mint húszat német, francia vagy angol nyelven, tizenhárom európai és hat észak-amerikai városban. A külföldet azonban nemcsak hivatalos kiküldetésben járta, hanem gyakran mint magánturista, és minden lehetőséget igyekezett kihasználni a statisztikai tudományos kapcsolatok létesítésére és erősítésére. Kitűnő előadói készségén kívül jó szervezési adottságai is voltak. Az irányítása alá tartozó kollégáknak rendszeres összejöveteleket tartott, olykor egy-egy hajókirándulással vagy valamilyen kulturális élmény-

nyel összekötve – ezek az együttlétek különösen alkalmasak voltak az összetartozás tudatának kialakítására. Szervezte a volt miskolci jogakadémia tanáira emlékező előadásokat. Fáradozott azon, hogy a volt Fráter György gimnázium falán emléktábla őrizze a múltat, és az intézmény visszakapja régi nevét. A legnehezebb időkben is szervezte a KSH-ból 1948–49-ben vagy később politikai okokból elbocsátott volt kollégák találkozóit, és sokat fáradozott azért, hogy legalább erkölcsi elégtétel adassék részükre.

Ez a szervezési buzgalom összefügg azzal, hogy szerette az embereket. Nemcsak a nagy előadótermék hallgatóságát, hanem a kisebb baráti közösségeket is. Szóval tudta tartani a barátait, ismerőseit a mellékesnek tűnő apróságokra kiterjedő részletességgel, kivételesen ritka emlékezőtehetséggel előadott történeteivel. Elismerést aratott azzal is, hogy adódó alkalommal zongora elé ült, és jó érzékkel adott elő klasszikus vagy könnyű zenei darabokat, olykor énekszó kíséretében is.

Arról nem is esett szó, hogy 100 méteres síkfutásban ifjúsági bajnok volt. Nyugdijas korában is gyakran mozgott a pasaréti sportpályán, tartotta a kapcsolatot a klubtagokkal, és ünnepi megemlékezést szervezett volt sportegyesülete jubileuma alkalmából.

Sokoldalú szakirodalmi és oktatói-előadói tevékenységével Máday Lajos beírta nevét a magyarországi statisztika történetébe, és minden közösségi jó ügyért lelkesen tevékenykedni kész színes egyéniségével nyomot hagyott mindazok emlékezetében, akik ismerték és barátjuknak tudhatták. Intellektuális és morális értékeinek napjainkban oly ritka ötvözete például szolgálhat az eljövendő korok számára.

Kápolnai Iván

2011. július 4.